

ERFGOED VOOR DUMMIES 2 - FOCUS ONROEREND ERFGOED

Hieronder volgen allerlei oefeningen die je als leerkracht of erfgoedwerker kan gebruiken wanneer je het ruime begrip erfgoed op een speelse manier wilt aankaarten bij kinderen.

Na elke oefening staat de bijhorende **duiding** (= hetgeen de leerlingen vanuit de oefeningen kunnen leren over erfgoed). Het is de bedoeling dat je de duiding op een organische manier integreert in de oefeningen en dat je deze extra uitleg telkens geeft aansluitend bij iets wat de kinderen zelf aanbrengen.

MATERIAAL:

- door de kinderen zelf meegebrachte (foto's van) 'dierbare voorwerpen' (zie oefening 1)
- pakketje met foto's van verschillende soorten onroerend erfgoed (wordt voorzien door provincie) (zie oefening 3)
- archeologische vondst of spoor (echt voorwerp of replica > wordt voorzien door provincie) (zie oefening 4)
- kort tekstje met droge data over het schoolgebouw of een ander gebouw/monument in de buurt van de school (zie oefening 5)
- werkmateriaal voor monumentenwachters: papier, pennen, verrekijkers, zaklampen, vergrootglazen, fototoestellen ... (zie oefening 6)
- per leerling een blanco erfgoedbewaarboekje (zie oefening 8)
(te downloaden op <http://www.buurtenmeterfgoed.be/nl/downloads/> document = Startdag voorbeeld Dit wil ik bewaren)

INTRODUCTIE: KLASGESPREK

De volgende oefeningen gaan over erfgoed.

- Wat betekent dat rare woord?
- Waaraan doet het je denken?

Woord erfgoed bestaat uit 2 delen:

- erf (denk aan erven, erfenis, iets wat doorgegeven en overgeërfd wordt, iets dat bewaard wordt voor later, voor het nageslacht)
- goed (zoals in goederen)

Definitie erfgoed = alle 'goederen' die de mensen waardevol vinden + willen 'bewaren voor later'.

OEFENING 1: MIJN EIGEN ERFGOED EN HET CULTUREEL ERFGOED

Ieder kind heeft een eigen dierbaar voorwerp meegebracht (= eigen erfgoed) dat hij/zij wil 'bewaren voor later'. Indien het voorwerp te groot is of te moeilijk om mee te brengen naar de klas, kan ook een foto meegebracht worden.

Kringgesprek. Voorwerp tonen aan de anderen + erover vertellen:

- Waarom is het meegebrachte voorwerp voor jou waardevol en dierbaar?
- Waarom wil je het bewaren voor later?
- Hoe ga je dat doen?

Jullie eigen dierbare voorwerpen = *persoonlijk* erfgoed – iets dat jij persoonlijk belangrijk en waardevol vindt.
Cultureel erfgoed = ruimer begrip – erfgoed van een gemeenschap, een groep van mensen – bijvoorbeeld: erfgoed van een streek; een land; een volk; een bepaalde godsdienst ...

OEFENING 2: ERFGOED KAN VAN ALLES ZIJN

In de vorige oefening hebben we gewerkt met echte 'goederen' /voorwerpen.

Erfgoed = niet alleen goederen/dingen die je kan zien en vastpakken zoals voorwerpen en gebouwen/monumenten maar ook niet-tastbare of zichtbare zaken zoals verhalen, gewoonten & gebruiken, rituelen, spelletjes, feesten, stoeten, recepten, streekgerechten, dialecten ...

Ook een stukje natuur of landschap kan erfgoed zijn – bijvoorbeeld omdat het heel bijzonder is en mensen niet willen dat het verdwijnt.

- Het erfgoedproject dat we met de klas gaan doen, gaat over het **erfgoed uit de buurt van de school**.
- Waren er bij de (foto's van) 'dierbare voorwerpen' die jullie meegebracht hebben ook zaken die eigen zijn aan de streek waarin de school ligt?
- De leerkracht kan eventueel zelf ook (foto's) van specifieke erfgoeddingen meenemen die eigen zijn aan de streek waarin de school ligt (vb. foto's van lokale gebouwen, monumenten, landschappen, feesten, stoeten ... ; een tekst in het plaatselijk dialect; een buurtverhaal; een kookboek met streekgerechten, ...)

OEFENING 3: WAT IS ONROEREND ERFGOED?

In ons erfgoedproject zullen we ons richten op een bepaald soort erfgoed uit de schoolomgeving – namelijk het **'onroerend erfgoed'**. Om te zien wat daar allemaal onder valt, doen we een 'dominospel' met foto's van onroerend erfgoed.

- Kinderen in kring.
- Foto's van verschillende soorten onroerend erfgoed (zie verder) in het midden leggen.
- Neem één foto als start van de domino.
- De kinderen mogen nu om beurt een foto uitkiezen om bij de domino te leggen. Dat is een foto waarvan ze vinden dat die om de één of andere reden past bij een vorige foto uit de domino. Net als bij het echte dominospel mag je langs verschillende kanten aan de domino bouwen. Bijvoorbeeld: de startfoto is een kerk en een kind legt er een foto van een fabrieksgebouw bij omdat ze allebei een schouw hebben. Een ander kind legt een foto van een grafzerk aan een andere kant van de foto van de kerk. De volgende legt een foto van een standbeeld naast de foto van de grafzerk omdat het allebei monumenten zijn die van steen gemaakt zijn waarin letters uitgehouwen zijn enzovoort.

Al de foto's uit de domino zijn van onroerend erfgoed. Dat is erfgoed dat zich niet kan 'roeren' of verplaatsen – het hangt vast aan een bepaalde plek. Het kan gaan om bouwkundig, landschappelijk of archeologisch erfgoed.

- Voorbeelden van bouwkundig erfgoed zijn: kerk, begraafplaats, molen, standbeeld, monument, kasteel, begijnhof, mijnsite, stadsmuur, hoeve, fabriek, gemeentehuis, schoolgebouw ... Haal de foto's van bouwkundig erfgoed uit de domino en leg ze samen (of vraag aan de kinderen om dit te doen).
- Voorbeelden van landschappelijk erfgoed zijn: tuin, plein, bos, boomgaard, holle weg, brug, spoorlijn, sluis, grenspaal, grasland ... Haal de foto's van landschappelijk erfgoed uit de domino en leg ze samen (of vraag aan de kinderen om dit te doen).
- Voorbeelden van archeologisch erfgoed: grafheuvel, motte, wal, archeologische sporen en vondsten ... Haal de foto's van archeologisch erfgoed uit de domino en leg ze samen (of vraag aan de kinderen om dit te doen).

OEFENING 4: ONROEREND ERFGOED ONDERZOEKEN

Archeologisch erfgoed onderzoeken

- 1 archeologische vondst wordt doorgegeven in de kring - bij voorkeur een (stuk van een) voorwerp dat de kinderen niet kennen of waarvan ze niet weten waarvoor het dient.
- Beeld je in dat je een alien bent van een andere planeet. Je bent net geland met je ruimtetuig op aarde en hebt dit voorwerp nog nooit in je leven gezien en weet helemaal niet waarvoor het dient. Je kan wel beschrijven wat je ziet, voelt, ruikt ...
- Iedere deelnemer zegt iets anders/nieuws over het voorwerp wat hij/zij **zintuiglijk kan waarnemen** (zien, horen, voelen, ruiken, proeven ...). Voorwerp gaat de kring rond, tot als de ideeën uitgeput zijn. Wie niets nieuws meer weet te zeggen mag passen.

Bouwkundig of landschappelijk erfgoed onderzoeken

Ga met de klas voor het schoolgebouw (of een ander gebouw/landschap in de buurt van de school) staan en doe enkele waarnemingsoefeningen zoals bijvoorbeeld:

- **Ik zie ik zie wat jij niet ziet:** kinderen zoeken om beurt (of per 2) een detail in het gebouw waarvan ze denken dat de andere kinderen het nog niet gezien hebben – het kind geeft een tip over het detail: "Ik zie, ik zie, wat jullie niet zien en het is ... (vb. kleur of vorm van het detail) - andere kinderen raden - als ze het niet juist raden, geeft kind dat aan de beurt is een nieuwe tip.
- **Details onthouden:** kinderen kijken gedurende 2 minuten heel goed naar het schoolgebouw en de plaats waar het staat - iedereen probeert zoveel mogelijk details te onthouden – dan doen ze de ogen toe - leerkracht stelt vragen over bepaalde details (vb. Wat is de kleur van de poort naar de speelplaats? Hoeveel bomen staan er in het parkje naast de school? ...). Kinderen houden ogen toe – als ze het antwoord weten, steken ze hun hand op – leerkracht zegt naam van kind dat mag antwoorden.
- **Radio-reporter:** één kind is radio-reporter en beschrijft op een objectieve manier een onderdeel van het schoolgebouw of iets wat in de buurt van de school staat (kleur, vorm, grootte, materiaal waarin het gemaakt is ...) – anderen doen ogen dicht, luisteren en vormen zich een beeld in hun hoofd van hetgeen de radio-reporter beschrijft – na de beschrijving doe ze hun ogen weer open – wie vindt het snelste terug wat de radio-reporter daarnet beschreven heeft? - komt het beeld dat de kinderen in hun hoofd hadden op basis van de omschrijving van de radio-reporter overeen met de werkelijkheid?
- **Materialen voelen:** kinderen gaan per 2 staan – één van duo doet ogen dicht – ander kind laat hem/haar 2 verschillende soorten materiaal voelen die in (de buurt van) het schoolgebouw gebruikt zijn – kinderen die voelen beschrijven hoe materiaal aanvoelt (koud, warm, ruw, zacht, glad ...) – rollen wisselen
- **Afwrijftekening:** kinderen krijgen verschillende stukjes papier + potlood of wasco – ze gaan op zoek naar materialen met een reliëf en maken daar afwrijftekeningen van.
- **Gevel versus interieur van een gebouw:** Laat de kinderen fantaseren over hoe het interieur van een bepaald gebouw er volgens hen uitziet of geef hen een blad papier en laat hen een passend interieur ontwerpen bij een bepaalde gevel – ga vervolgens binnen in het gebouw (of toon foto's van het interieur) en laat de kinderen beslissen of het interieur in realiteit overeenkomt met het idee dat zij erover hadden of met hun ontwerptekening.
- **Functie van een gebouw:** kinderen gaan per 2 staan – elk duo zoekt minstens 2 uiterlijk waarneembare aspecten aan/in gebouw waaruit je de functie van het gebouw kan afleiden (affiches, aanhangborden, opschriften, ...) – ze trekken er eventueel een foto van.

Een archeologische vondst, een gebouw of een landschap waarnemen levert al een heleboel informatie op. Link met werk van archeologen en erfgoedonderzoekers : zij vinden (stukken van) objecten (of andere 'sporen') van vroeger en gaan deze sporen eerst bekijken, opmeten en objectief beschrijven – daaruit kunnen ze al heel wat informatie afleiden – informatie verkregen uit observatie wordt aangevuld door opzoekingswerk en wetenschappelijk onderzoek.

DEFENING 5 : (INFORMATIE OVER) ERFGOED VERZAMELEN EN DOORGEVEN

- Maak een kort tekstje van enkele zinnen over het schoolgebouw (of een ander gebouw/monument in de buurt van de school). Zorg dat er in het tekstje een aantal droge data over het gebouw/het monument voorkomen (jaartal waarin het gebouwd/verbouwd is, afmetingen, aantal ramen, namen van architect of opdrachtgever ...).
- Kinderen gaan in een rij staan (of in 2 rijen als de klas te groot is). Fluister het tekstje in het oor van het eerste kind van de rij(en). Dat kind fluistert het op zijn beurt door aan het 2de kind enzovoort.
- Het laatste kind uit de rij(en) vertelt wat het te horen heeft gekregen. Wat klopt er nog en wat niet meer?

Probleem van de (mondelling) overlevering van erfgoed: na verloop van tijd wordt het soms moeilijk om de oorspronkelijke gegevens te achterhalen. Er is nood aan een georganiseerd registreren en bewaren van de informatie over het erfgoed. Daar zijn een heleboel mensen mee bezig op verschillende plaatsen :

- Je mama of opa of ... bewaart en documenteert jullie familie-erfgoed : denk aan de foto-albums (echte albums of digitale albums op de computer) ; de oude nieuwjaarsbrieven in de schuif ; de koffer

met oude boeken of kleren op zolder ; de filmpjes waarop jij een paasei stuk trapt of aan het wenen bent op de schoot van Sinterklaas, ...

- *Musea en allerlei andere erfgoedorganisaties* bewaren en onderzoeken het cultureel erfgoed.
- In *archieven en documentatiecentra* worden allerhande waardevolle papieren en documenten bewaard.
- *Plaatselijke heemkundige verenigingen* zorgen ervoor dat het erfgoed dat eigen is aan hun streek niet verloren gaat (vb. dialectcursussen, kookboeken met streekgerechten, ...).
- *Organisaties voor volkscultuur* verzamelen alles wat met de cultuur en de eigenheid van een volk te maken heeft (Hoe maak je echte Belgische frieten? Wat is het nationale volkslied? Welke volksverhalen bestaan er? Hoe leefden de mensen hier in de periode ... tot ... ? enz.)
- Gebouwen, sites, landschappen en zelfs volledige steden (vb. stadskern Brugge) worden '*beschermd*' als '*monument*' of als '*werelderfgoed*', wanneer men ze wil bewaren.
- Sinds een aantal jaren beschermt men ook immaterieel erfgoed (vb. in Aalst is de carnavaltraditie als erfgoed beschermd)

OEFENING 6: ERFGOED ONDERHOUDEN EN RESTAUREREN

Tijdens de oefeningen die we daarnet gedaan hebben, kwamen we te weten dat er wetenschappers en speciale organisaties zijn zoals musea en erfgoedverenigingen die zich bezighouden met het onderzoeken en bewaren van (informatie over) het erfgoed.

Om het erfgoed te kunnen bewaren moet het erfgoed ook onderhouden en soms hersteld worden. *Monumentenzorgers* zijn hiervoor verantwoordelijk. Om duidelijk te maken hoe kwetsbaar het onroerend erfgoed is en wat de eventuele schade is, maken *monumentenwachters* rapporten op over de staat van de buitenkant en de binnenkant van gebouwen en monumenten,

- Verdeel de klas in verschillende groepjes. Elk groepje gaat een ander onderdeel van het interieur van het schoolgebouw onderzoeken op schade en verval en krijgt hiervoor het nodige inspectiemateriaal mee (papier, pen, meter, verrekijker, zaklamp, vergrootglas, fototoestel ...)
- Zaken die onderzocht kunnen worden in het interieur: vloeren, muren, plafonds, afwerkklagen (verf, pleister, behang), decoratieve elementen (lambriserings, schilderings), schrijnwerk (deuren, ramen, leuning, trap ...)
- De kinderen bekijken de toestand van het onderdeel van het interieur waarvoor hun groepje verantwoordelijk is en letten hierbij op:
 - Scheurvorming, afschilfering
 - Breuken of barsten
 - Houtrot en vervorming van schrijnwerk
 - Gaten
 - Sporen van dierlijke activiteit (afval, stof)
 - Sporen van schimmels en vegetatie
 - Watersporen, vlekken
 - Verweerd, versleten of bladderend verfwerk
 - Verkleuring, vervuiling, roest
 - Beschadigde afwerkklagen (vernis, glazuur)
- Elk groepje noteert zijn bevindingen en maakt een 'inspectierapport' op.
- De verschillende groepjes informeren elkaar.

OEFENING 7: ERFGOED TONEN EN HET PUBLIEK INFORMEREN

Erfgoedorganisaties gaan meestal niet enkel erfgoed verzamelen, bewaren, onderzoeken, onderhouden/restaureren. Vaak tonen ze het erfgoed aan andere mensen via een erfgoedwandeling, een rondleiding in een gebouw, een tentoonstelling, een boek, een website ... Op die manier kan een breder publiek met het erfgoed kennismaken.

Een goede **presentatie** (= manier waarop erfgoed getoond wordt aan publiek) kan een **meerwaarde** bieden.

- Jullie hebben in de vorige oefeningen het schoolgebouw grondig bekeken en onderzocht. Nu wordt het tijd om de school te tonen aan een publiek – en nee, niet zomaar een publiek: koningin Mathilde komt op bezoek! Ze heeft echter een drukke agenda en kan maar korte tijd in jullie school blijven.
- Verdeel de klas in verschillende groepjes. Elk groepje kiest één stukje van het gebouw (binnen- of buitenkant) dat ze persé aan koningin Mathilde willen tonen. Welk stukje is dat en waarom willen jullie net dat stukje tonen? Elk groepje bedenkt ook op welke manier ze dit stukje aan Mathilde zullen voorstellen. De voorstelling mag wel maar 2 minuten duren!
- Leerkracht speelt voor koningin Mathilde en wordt door de groepjes rondgeleid in het schoolgebouw.

OEFENING 8: ONS EIGEN ERFGOED-BEWAARBOEKJE

Na de vorige oefeningen kunnen we de cirkel terug rond maken en van het algemeen (onroerend) erfgoed teruggaan naar het eigen dierbaar voorwerp dat de kinderen zelf meegebracht hebben en willen bewaren voor later.

De kinderen kunnen een aantal zaken die ze in de vorige oefeningen geleerd hebben over onderzoeken en bewaren van erfgoed toepassen door het maken van een 'bewaarboekje' met foto's/tekeningen van het eigen voorwerp en een aantal gegevens zoals:

- Naam eigenaar voorwerp
- Beschrijving voorwerp
- Hoe ben je aan het voorwerp gekomen?
- Wat is je dierbaarste herinnering bij dit voorwerp?
- Hoe ga je het voorwerp bewaren voor later?
- Wat moet ermee gebeuren als jij er niet meer bent?